

iz sebe ter postavlja veličasten spomenik Prešernu človeku in pesniku. Izogiba se vsega subjektivnega, nikjer ne sili v ospredje; njegov slog je klen, racionalističen, klasicističen, kar ustreza tudi njegovemu realističnemu in pozitivističnemu nazoru. Že pred leti, ko je objavil v Ljubljanskem zvonu esej o Prešernovih Laurah, je dokazal, da more biti tak slog tudi živ in prijeten. Iz prvotnega, res nekoliko presuhega bibliografskega stila se je v »Prešernu« do zdaj najbolj razgibal, kar ne priča le o njegovem razvoju, temveč tudi o tem, da ga je snov zagrabila z vso silo — bolj kot vse dosedanje. Čuti se njegov topel odnos do nje, čeprav nikjer ne vzkipi tako daleč, da bi ga vrgla v literarni zanos. Prof. Kidrič je pač drugačnega kova zgodovinar, kakor je bil pokojni Prijatelj, čudoviti pripovedovalec in slikar najbolj živih, lesketajočih se barv, ki se v njegovih delih prelivajo kakor na platnu impresionističnega slikarja, ki pa ne gre v realistične podrobnosti, temveč raste in živi v perspektivi. Če Prijatelj slika, Kidrič mozaično kipari. Zato se tudi čuti v »Prešernu« taka teža, ki mogoče koga odbija. Razumem, da se je njegovemu delu težko približati tistim, ki si literarno zgodovino predstavljajo le po Prijateljevem kalupu. Človeku pa, ki je izven »interesnih sfer« enega in drugega, pa je lahko spoznati veličino in pomembnost obeh. Tak je odkritosrčno vesel, da stoji danes v slovenski literarni zgodovini poleg Prijateljevega svojstvenega »Kersnika« zdaj še Kidričev svojstveni »Prešeren«. Želeti je le, da bi drugi del čim prej izšel. Stvar prešernoslovcev, sedanjih in prihodnjih, je, da se spoprimejo z njim, če se jim bo v tej ali oni stvari zdelo potrebno. Eno pa je neizpodbitno: mimo te monografije ne bo mogel v bodočnosti nihče, ki bo hotel literarno-zgodovinsko razgledati Prešerna in njegovo delo. To delo je do l. 1838. dokončno osvetljeno — razen eventualnih odkritij novih dokumentov, kar pa je malo verjetno, saj je vse dosedanje literarno zgodovinsko prešernoslovje, ki je bilo tako zelo podrobno, da je izčrpalo vse, obseženo v Kidričevi monografiji, analiza sprejeta ali odklonjena. Nesoglasja in borbe bodo le na estetskem poprišču, ki pa je pri vsakem tako velikem geniju, kakor je Prešeren, brezmejno, ker je svet umetniškega ustvarjanja prav tako neizmeren, kakor je neizmerno vesoljstvo.

DVA PRIZORA IZ ŠOLOHOVA „PREORANE LEDINE“

PREVEDEL V. Š.

Februar... Mraz stiska, zvija zemljo... Tam, kjer so vetrovi polizali sneg, zemlja ponoči glasno poka. Gomile v stepi so — kakor preveč zrele buče — polne kačam podobnih razpok. Za vasjo, na zamrznjeni orni zemlji slepe oči snežni zameti, ki neznosno blešče. Topoli nad reko so kakor iz srebra izrezljani. Iz hišnih dimnikov se ob jutrih dvigujejo stebri dima kot jambori. Na gumnih pšenična slama od mraza močnejše diši po žarečem avgustu, po vročem dihu vetra, po poletnem nebu.

V hladnih stajah do jutra blodijo voli in krave. Ob zori ne najdeš v jaslih nobene bilke, nobene smeti več. Jagnjet in kozličkov, pozimi skotenih, ne puščajo zunaj. Zaspane žene jih ponoči nosijo k materam, nato jih zopet v naročju odnašajo v omamno toploto hiš, in kodrasta dlaka kozličkov nežno diši po mrzlem zraku, po senu, po sladkem kozjem mleku. Pod ledeno skorjo je sneg, debela,

zrnata sol. Polnoč je tako tiha, tako votlo je mrzlo nebo med razsejanimi ozvezdji, kakor bi bil ves svet izumrt. V sinji stepi teče po snežni poljani volk. Sledovi tac se ne poznajo na snegu, kjer pa kremplji iztrgajo košček poledenelega snega, ostane bleščeča brazgotina — biserna sled.

Ponoči, če tiho zarezgeta breja kobila, ki čuti, kako jo v črnem, žametastem vimenu tišči mleko, se rezget sliši več vrst naokoli.

Februar...

Sinja tišina pred zarjo.

Nebesna puščava Rimske ceste že blede. V temnih oknih bajt plamti rdeč svit: odsev zakurjenih peči.

Na reki krhko zveni led pod udarci motike.

Februar...

Nikita Hoprov, ki je doslej molčal, je vprašal: Jakov Lukič, povej mi tole: dobro, dvignili se bomo, pobili domače komuniste — in kaj potem? Z milico že kako opravimo, a kaj, če naženejo nad nas redne čete, kaj pa tedaj? Kdo nas bo vodil nadnje? Oficirjev ni, mi smo pa nevedni, le po zvezdah najdemo pot. V vojni ne hodijo čete kar na slepo, na zemljevidih iščejo pot, v štabih jih rišejo. Roke bomo že imeli, glave pa ne. —

— Tudi glavo bomo dobili! — je navdušeno zatrjeval Jakov Lukič. Oficirji pridejo. Bolj učeni so ko rdeči komandirji. Oni so bili v vojaških šolah, učili so se gosposkih reči. Kakšne komandante imajo rdeči? Poglej, postavim, našega Makara Naguljnova? Glavo odsekati, to bo že znal, ampak stotnijo voditi? Kje neki! Ta se spozna na zemljevide, kaj? —

— Od kod se bodo oficirji vzeli?

— Babe jih bodo rodile, — se je zjezil Jakov Lukič, — kaj se ti Nikita obešaš name kakor repinec na ovčji rep? Odkod, odkod? Kaj vem jaz, odkod? —

— Izza meje pridejo. Gotovo pridejo, — je tolažil Frol, in sluteč prevrat in krvavo slast maščevanja je vlekel skozi edino nosnico zadimljeni zrak.

Hoprov se je dvignil, dregnil je z nogo bučo, pogladil si košate rdeče brke in je resno spregovoril:

— To že, ampak Kozaki zdaj tudi niso več taki telebani, pošteno so jo skupili za upor. Ne pojdejo. Kubanj ne bo z nami.

Jakov Lukič se je smehljaj v svoje sive brke in je trmasto zatrjeval: Bodo šli, bodo! Vsa Kubanj se bo vnela... V pretepu je pač tako: Naenkrat sem spodaj, s komolci rijem po zemlji, pa sem kmalu zgoraj in ga tlačim.

— Ne, možje, kakor hočete, a jaz nisem za to — je začel Hoprov, poln nenadne odločnosti. — Oblasti se ne bom uprl in tudi vam tega ne svetujem. Ti pa tudi, Jakov Lukič, po nepotrebnem ščuvaš ljudi na take stvari. Oficir, ki je pri tebi prenočil, je pač tujec. Kaj ga vse briga, zmeša ljudi, pa z bogom, mi bomo pa ta kratko potegnili. V prejšnji vojni so nas oni naščuvali proti sovjetski oblasti, Kozakom so dali zvezdice in našive, na hitro so jih povišali za oficirje, sami so se pa poskrili zadaj, po štabih so se sprehajali s tenkonogimi gosmi. Se spomniš, kdo je plačal, ko je prišel obračun? V Novorosijsku so sekali rdeči Kalmikom glave, oficirji in druga gospoda so se pa takrat vozili na parnikih v tople kraje, v tujino. Vsa donska armada je bila stlačena v Novorosijsku kakor čreda ovac, generali pa... Ah! Da, mislil sem še vprašati: tale »vaše blagorodje«, ki je tu prenočeval, se menda še pri tebi skriva, kaj? Večkrat sem že zapazil, kako si nosil vodo v skedenj. Čemu neki, si mislim, nosi Lukič tja vodo, kakega hudiča neki tam napaja? Potem pa slišim konja rezgetati.

Hoprov je s slastjo opazoval, kako postaja Lukičev obraz ves siv, podoben njegovim brkom. Nastala je splošna zmešnjava. Okrutno veselje je divjalo po Nikitinih prsih. Metal je besede — slišal je svoj lastni glas, čisto oddaleč, kakor da ni njegov.

— Pri meni ni nobenega oficirja, — je zamolklo dejal Jakov Lukič. — Rezgetala je moja kobila, vode pa nisem nosil v skedenj. Pomije, to že, včasih. Prašiča imamo tam...

— Glas tvoje kobile dobro poznam, ne boš me! Sicer pa, kaj me briga! Z vami skupaj že ne grem, sami si pomagajte.

Hoprov je nataknil kučmo in oziraje se od strani, je šel k vratom. Lapšinov mu je prekrižal pot. Njegova siva brada se je tresla, krilil je z rokami in vprašal:

— Nas greš izdat, Judež? Si se prodal? Kaj pa, če povem, da si v kazenski ekspediciji, s Kalmiki...

— Ded, ne draži me! — je spregovoril Hoprov z ledeno mrzlim besom in dvignil svojo pest do Lapšinove brade. — Sam se izdam, rekel bom: bil sem v oni četi, bil sem podoficir, sodite me, pa tudi vi glejte. In ti stari pes... Ti — Hoprov je težko dihal, njegove široke prsi so sople kakor kovaški meh, — ti si mi vso kri izpil, danes se bom pa jaz smejal. —

Ne da bi zamahnil, naravnost je sunil Lapšinova v obraz, zaloputnil vrata in odšel, ne da bi pogledal starca, ki se je zgrudil na pragu. Timofej Borščev je prinesel prazno vedro. Lapšinov je pokleknil predenj. Črna kri je lila iz nosa kakor iz odprte žile. V zaprepadeni tišini je bilo slišati le Lapšinovo hlipanje in škripanje z zobmi in kako curljajo v vedro potočki krvi, ki so se odtakali po Lapšini bradi.

— Zdaj nas bo pa hudič vzel! — je rekel bivši kulak Gajev, ki je imel veliko družino. Takoj nato je skočil Nikolaj Ljušnja in je brez slovesa, razoglav, planil iz hiše. Za njim je dostojanstveno vstal ataman Čukov in rekel za slovo s svojim tenkim, hripavim glasom:

— Treba se je raziti, sicer ne bo nič dobrega.

Nekaj minut je Jakov Lukič sedel molče. Zdelo se mu je, da mu je srce nabreklo in da ga duši. Težko je dihal. Kri mu je tolkla v sencih, na čelu se mu je nabiral mrzel znoj. Vstal je šele takrat, ko je večina že odšla; z gnusom se je izognil ležečemu Lapšinovu, tiho rekoč Timofeju:

— Pojdi z menoj, Timofej!

Ta je molče oblekel suknjo in kučmo. Stopila sta iz hiše. Na vasi so ugašale zadnje luči.

— Kam greva? — je vprašal Timofej.

— I, k meni.

— Po kaj?

— Boš videl, stopiva.

Jakov Lukič je šel nalašč mimo vaškega sovjeta; tam ni bilo luči, temno so zijala okna. Stopila sta na dvorišče k Jakovu Lukiču. Pred pragom je obstal in prijel Timofeja za rokav.

— Počakaj malo. Te že pokličem. — Jakov Lukič je potrkal; snaha je odprla.

— Si ti, oče?

— Sem. — Previdno je zaprl za seboj vrata in ne da bi vstopil je potrkal na vrata kamre. Hripav bas je vprašal:

— Kdo je?

— Jaz sem, Aleksander Anisimovič. Smem vstopiti?

— Vstopi.

Polovcev je sedel pri oknu, ki je bilo zagrnjeno s črno ruto, in je nekaj pisal. Pokril je popisani list z veliko, žilavo dlanjo in je vprašal, obrnivši glavo z močnim čelom:

— No, kaj? Kako stoji stvar?

— Slabo... Nesreča!

— Kaj? Govori hitro! — Polovcev je poskočil, spravil popisani list v žep in naglo zapel ovratnik. Kri mu je planila v obraz, sklonil se je kakor zver, ki se pripravlja na skok.

Jakov Lukič mu je zmedeno povedal, kaj se je zgodilo. Polovcev ga je pustil govoriti. Njegovi udrti, modrikasti očesci sta srepro gledali Jakova Lukiča. Počasi se je zravnal in stiskal pesti. Obrbite ustnice so bile strahotno spačene. Nazadnje je stopil pred Jakova Lukiča.

— Cigan! Prekleta pokveka, ali me hočeš uničiti? Da vsa stvar propade? Na pol si jo tako in tako uničil zaradi svoje bedaste neprevidnosti! Kako sem ti ukazal? Kako sem ti ukazal? Treba bi bilo najprej pretipati vsakega posebej. Ti pa kakor bik...

Njegovo pridušeno šepetanje je zmedlo Jakova Lukiča, ki je še bolj prebledel, preplašen do smrti.

— Kaj zdaj? Ali nas je že izdal, ta Hoprov? Kaj? Ne? Govori vendar, ti štor! Ne? Kam pa je odšel, ali si mu sledil?

— Ne,... Aleksander Anisimovič, dobrotnik naš... izgubljeni smo. — Jakov Lukič se je zgrabil za glavo. Po rjavkastem licu mu je zdrknila solza in padla na sive brke. Polovcev je zaškripal z zobmi.

— Ti baba... delati je treba, ne pa... Je tvoj sin doma?

— Ne vem... Nekega človeka sem vzel s seboj.

— Koga?

— Frolovega sina.

— Zakaj si ga pripeljal?

Spogledala sta se in sta se sporazumela brez besede. Jakov Lukič je prvi odmaknil pogled in na vprašanje Polovceva: Je fant zanesljiv? je le molče prikimal.

Polovcev je besno strgal z obešalnika kožuh, vzel izpod blazine komaj osnažen samokres, krogle so se zabliskale v temi. Zapenjajoč kožuh je Polovcev zapovedoval, odsekano kakor v bitki:

— Vzemi sekiro. Vodi po najkrajši poti. Je daleč?

— Ni, kakih osem hiš...

— Ima družino?

— Samo ženo.

— Je kaka hiša v bližini?

— Z ene strani je gumno, z druge pa vrt.

— Kaj pa vaški sovjet?

— Ta je daleč.

— Pojdim!

Medtem ko je Jakov Lukič stopil v drvarnico po sekiro, je Polovcev stisnil Timofejev komolec in pridušeno rekel:

— Brez ugovora me ubogaj! Ko pridemo tja, boš ti, fantič, spremenil glas in rekel, da si dežurni iz vaškega sovjeta, da imaš zanj dopis. Mora sam odpreti.

— Pazite, tovariš,... kako se že... ne poznam vas, tale Hoprov je močan ko bik. Če se spoprime, lahko samo s pestjo tako vseka... — je začel nepri-siljeno Timofej.

— Molči! — je zapovedal Polovcev in stegnil roko k Jakovu Lukiču. — Daj sem. Vodi.

Zataknil je za pas toporišče, toplo in vlažno od Lukičeve dlani, in zavihal ovratnik.

Skozi ulice so hodili molče. Ob močnem, velikem Polovcevu je bil Timofej podoben nedoraslemu dečku. Hodil je s srdito korakajočim esaulom vstric in mu skušal pogledati v obraz, toda tema in zavihani ovratnik sta ga ovirala.

Preko ograje so splezali na gumno.

— Stopajta natančno po mojih stopinjah, da se bo videla le ena sled, — je šepetaje ukazal Polovcev.

Stopali so v volčji vrsti po nedotaknjenem snegu, stopinjo v stopinjo. Ko so dospeli do vrat na dvorišče, je Jakov Lukič pritisnil dlan na levo stran in žalostno zavzdihnil.

— Moj Bog!

Polovcev je pokazal na vrata:

— Potrkaj!

Timofej je bolj uganil povelje na ustnicah, kakor ga je slišal. Kljuka je zaropotala. Tedaj je zaslišal, kako besno trgajo prsti tujca v beli kučmi, ki je stal desno pri vratih, zaponke pri kožuhi.

Z grozo je zagledal Jakov Lukič psička, ki je zlezal iz hleva. Toda psiček, premrl od mraza, je le malo zarenčal in se zavlekel nazaj.

Hoprov se je vrnil zamišljen, vendar ga je hoja pomirila. Žena mu je pripravila večerjo. Pojedel je brez slasti in je otožno dejal:

— Marja, slane lubenice bi rad jedel.

— Imaš mačka, kali? — se je nasmehnila Marja.

— Ne, danes nisem pil. Jutri, Maša, se bom prijavil oblastem, da sem bil v oni ekspediciji. Ne morem več tako živeti...

— Glej ga no! Kakšen pa si nocoj? Saj te ne spoznam.

Nikita se je smehljaj in vlekel košate rdeče brke. Preden je legel, je znova resno dejal: — Pripravi mi prepečenca za na pot. Odsedeti grem. —

Nakar je, ne da bi poslušal ženino prigovarjanje, dolgo ležal z odprtimi očmi in premišljeval: — Povedal bom o sebi in o Ostrovnovu, naj postrele te hudiče. Kaj bo pa z mano? Saj me vendar ne bodo ustrelili? Odsedel bom kaka tri leta, drva bom sekal na Uralu, pa pridem čist ven. Nobeden mi ne bo mogel očitati preteklosti. Nikomur ne bom težalil za svoj greh. Po pravici bom povedal, kako sem prišel k Aštimovu. Takole bom rekel: češ, fronte sem se hotel rešiti, komu se pa ljubi nositi glavo pod krogle! Naj sodijo, se bodo že malo omehčali, ker je že tako davno tega. Vse bom povedal! Ljudi nisem streljal, kar se pa tiče pretepanja... No, kaj, pretepel sem že kakega Kozaka-dezerterja, ali pa zaradi boljše vizma... Saj sem bil takrat bolj neumen ko noč, nisem vedel ne kod, ne kam. —

Zaspal je. Kmalu ga je zbudilo iz prvega sna trkanje. Malo je še poležal.

— Koga neki že spet nosi? — Trkanje se je ponovilo. Nikita je nejevoljno zagodrnjal; hotel je vstati in prižgati luč, toda Marja se je zbudila in zašepetala:

— Menda že spet kako zborovanje! Ne prižigaj! Še ponoči ni miru! Saj so pobesneli, ti hudiči! —

Nikita je bos stopil v vežo — Kdo je?

— To sem jaz, striček Nikita, iz sovjeta. — Neznani otroški glas. Nikita je zaslutil v teh besedah nekak nemir, zato je vprašal:

— Pa kdo je to? Kaj bi rad?

— Jaz sem, Križenkov Nikolaj. Pismo zate, od predsednika ... V sovjet moraš.

— Zatakni ga pod vrata.

... Trenutek molka na oni strani. Grozeč in gospodovalen pogled izpod bele kučme, in Timofej, ki se je trenutno zmedel, najde izhod:

— Odpri, potrdilo boš podpisal.

Sliši, kako se Hoprov nestirpno prestopa in vleče bose podplate po prstenih tleh v veži.

Zaropotal je zapah. V okviru vrat se na črnem ozadju pokaže bela postava Hoprova. V tem trenutku stopi Polovcev z levo nogo na prag, zamahne s sekiro in udari topo Hoprova na čelo.

Ko bik v klavnici se je Nikita omamljen od udarca zgrudil na kolena in se neslišno zvalil na hrbet.

— Vstopita! Vrata zaklenita! zapoveduje neslišno Polovcev. Otiplje kljuko s sekiro v roki in odpre vrata v sobo. Iz kota, s postelje, se sliši šušljanje platna, vznemirjen ženski glas:

— Si kaj prevrnil? Kdo je tam, Nikituška?

Polovcev izpusti sekiro in plane z iztegnjenimi rokami k postelji.

— Joj, ljudje božji! Kdo je? Na po ... Timofej, ki se je močno udaril ob podboj vrat, priteče v sobo. Sliši hropenje in prerivanje v kotu. Polovcev je padel na ženo, pritisnil ji je blazino na obraz in ji veže z brisačo roke. Njegova komolca drsita po valovitih, voljnih ženskih prsih, gibčno se zviija njen prsni koš. Čuti toploto njenega močnega telesa, ki se skuša osvoboditi njegovega prijema, srce ji bije hitro, kakor pri ujetem ptiču. Mahoma, le za sekundo ga presune silovito poželenje, vendar zarenči, sune roko pod blazino in — kakor konju — trga ženi usta. Ustnica se prožno upira njegovim skrčenim prstom, nato se voljno vda, se trga; prst je oblit s toplo krvjo, toda žena ne vpije več pridušeno in zategnjeno kakor prej: v usta ji je prav do vratu zatlačil zmečkano krilo.

Polovcev pusti poleg zvezane žene Timofeja in gre v vežo, hropeč ko bolan konj.

— Luč!

Jakov Lukič prižge. V motnem svitu se Polovcev sklanja nad vznak ležečim Hoprovim. Bivši artilerist leži s podvitimi nogami in z licem pritisnjenim ob prstena tla. Še diha, močna prsa se neenakomerno dviguje in vsakokrat, ko izdihne, pomoči rdečkasti brk v krvavo lužo. Vžigalica ugasne. Polovcev tipa na Nikitinem čelu mesto, kamor je padel udarec. Pod prsti hrešči zdrobljena kost.

— Pusti me ven ... Ne morem gledati krvi ... — šepeta Jakov Lukič. Trese ga mrzlica, noge se mu šibe, toda Polovcev, ne da bi mu odgovoril, ukazuje:

— Prinesi sekiro. Tam je ... pri postelji. In vode.

Voda spravi Hoprova k zavesti. Polovcev mu poklekne na prsi in sprašuje s sikajočim šepetom:

— Si nas izdal, lopov? Priznaj! A, vidva, luč!

Vžigalica zopet osvetli za nekaj minut Nikitin obraz, njegova na pol odprta usta. Roka Jakova Lukiča se trese, tudi majhna lučka trepeta. V veži, po šopih trsja, ki visi izpod strehe, plešejo rumenkasti odsevi. Vžigalica ugaša in žge prste Jakovu Lukiču, toda ta ne čuti bolečine. Polovcev dvakrat ponovi vprašanje, nato začne lomiti Hoprovo prste. Ta stoka, naenkrat se obrne na trebuh, počasi in z vidnim naporom se postavi na vse štiri in končno vstane. Polovcev stoka od napora, ko ga poskuša znova položiti na hrbet, toda Hoprov, močan ko medved, se kljub temu postavi na noge. Z levo roko prime Jakova Lukiča za pas,

z desno pa zagrabi Polovceva za vrat. Ta stisne glavo med ramena, skriva grlo, proti kateremu se stegajo Nikitini mrzli prsti, in vpije:

— Luč! Prekleta! Luč, pravim! — V temi ne more najti sekire.

Timofej, ki kuka iz kuhinje, ne slutí, za kaj gre, in glasno šepeta:

— Hej, vidva! Sunita ga s sekíro pod rebra! Pod rebra ga dajta, z ostrino, potlej bo že govoril!

Polovcev že drži sekíro; z ogromnim naporom se strga iz Nikitinega objema in udari dvakrat, topot z ostrim koncem. Hoprov pada in zadene pri padcu z glavo ob klop. Od sunka pade s klopi vedro. Zagrmí ko strel. Polovcev, škripajoč z zobmi, pobije ležečega; z ного otípa glavo, seka s sekíro in sliši, kako teče v curkih osvobodjena kri. Nato siloma porine Jakova Lukiča v sobo, zapíra za seboj vrata in govori polglasno:

— Ti prekleta mila Jera! Primi babo za glavo, izvedeti moramo, ali ji je že kaj zblebetal ali ne. Ti fante, stisni ji noge!

Polovcev se s prsnim košem pritisne k zvezani ženi. Močno zaudarja od njega po znoju. Vprašuje, razločno izgovarjajoč vsako besedo:

— Ali je šel mož, ko je prišel domov, v sovjet ali še kam?

V polmraku sobe vidi zgrozene, blazne oči, zatekle od neizjokanih solz, od pomanjkanja zraka počrnel obraz. Čudno ga zgrabi pri srcu, rad bi šel ven, od tod, na zrak. Z jezo in gnusom ji stiska glavo za ušesi. Žena vztrepeta od silne bolečine in izgubi za hip zavest. Nato se zgane, izpljune mokro, od slíne vročo krpo; toda ne vpije, le prosi s pridruženim šepetom:

— Ljudje božji, dobrotniki, usmilite se! Vse bom povedala! — spozna Jakova Lukiča, saj ji je vendar kum, skupaj sta pred sedmimi leti nesla h krstu sestrinega sina, in s težavo, jecljajoča, premika spačene ustnice:

— Kumek! Dragi! Zakaj?

Polovcev ji prestrašen pokrije usta s svojo široko dlanjo. Žena poskuša, v zadnjem upanju na milost, poljubiti to mogočno dlan s svojimi krvavimi ustnicami. Rada bi živela! Strah jo je!

— Ali je mož šel kam ali ne? — Odkima. Jakov Lukič zgrabi Polovceva za rokav. — Vaše... Vaše... Aleksander Anisimovič! Pustite jo... Zapretili ji bomo, ne bo povedala...! Nikoli ne bo povedala! —

Polovcev ga odríne. Prvíč v teh težkih trenutkih obriše z dlanjo znoj s čela in misli: — Ze jutri bo izdala! Gotovo bo! Toda ona je ženska, Kozačka, meni, ofícirju, je to vendar sramotno... Ah, hudič! Zapreti ji oči, da ne bo videla zadnjega...

Pokrije ji glavo s srajco. Za trenutek se njegov pogled ustavi na lepem telesu te tridesetletne žene, ki ni nikoli rodila. Leži na desni strani, podvila je noge podse, kakor velika obstreljena bela ptica... V polmraku Polovcev naenkrat vidi, kako se prsi in zagoreli trebuh mahoma zasvetijo od znoja. »Razumela je, zakaj sem ji pokríl glavo. A, hudič!« Polovcev zaječi in spusti ostrino sekire na srajco, ki pokriva obraz.

Jakov Lukič čuti, kako zviije zategnjen krč telo njegove kumice. V nosnice mu plane sladkobni vonj sveže krvi... Jakov Lukič se je privlekel omahovaje do peči, strašen napad slabosti mu je prešinil notranjost.

Pred híšo se je Polovcev pijano zamajal, naslonil se je na ograjo in začel z ustnicami hlastati naletavajoči mehki, sveži sneg.

Šli so skozi vratca na dvorišče. Timofej je zaostal; obredel je nekaj stranskih ulic in je stopal proti šoli, odkoder je mrzel zrak prinašal pojoč glas harmonike.

Poleg šole je bilo igrišče. Timofej je oščipal dekleta, se je zrinil v krog in zaprosil godca za harmoniko.

— Timoša, zaigraj nam »Ciganko«, pa lepo — je zaprosilo neko dekle.

Timofej je prijel harmoniko, pa jo je spustil iz rok. Tiho se je zasmel, zopet iztegnil roke, pa mu je zopet padla, preden se mu je posrečilo, natakniti jermen na levo ramo. Prsti ga niso ubogali. Pomigal je z njimi, se zasmel in vrnil harmoniko.

— Se ga je že nalokal!

— Glejte, dekleta, saj je menda pijan!

— Pa vso suknjo ima povaljano! Ali si lep! — Dekleta so se odmaknila od Timofeja. Lastnik harmonike je nejevoljno odpihal iz gub sneg, ki se je tam nabral in je nespretno zaigral »Ciganko«. Uljana Ahvatkina, najmočnejše dekle v vasi, ki so jo klicali za gardista, je začela plesati z upognjenimi rokami, škripajoč z nizkimi petami. »Treba je ostati do zore« — je mislil Timofej hladno, kakor o nečem, kar se njega ne tiče, — »tedaj nihče ne bo osumil, če pride preiskava.« Vstal je in se, sedaj že zavestno posnemajoč kretnje pijanca, prizibal do dekleta, ki je sedelo na pragu šole, ji položil glavo v naročje in dejal:

— Poišči me, ljubica.

Brž ko je vstopil v sobo, se je Jakov Lukič ves prepadel, zelen ko trava, zavalil na posteljo in ni dvignil glave od blazine. Slišal je, kako se je Polovcev umival nad čebrom vode, prhajoč ko konj, in kako je nazadnje odšel v kamro. Šele o polnoči je Polovcev zbudil gospodinjo:

— Imaš kaj sadjevca, mati? Žejen sem. — Popil je (Jakov Lukič ga je gledal z enim očesom izpod blazine) glasno srebajoč, snedel razkuhano hruško in odšel. Kadil je cigareto in si gladil mesnata prsa. V kamri je Polovcev stegnil bose noge k še toplemu ognjišču. Rad greje ponoči noge, ki jih muči revmatizem. Prehladil se je leta 1916., ko je pozimi preplaval Bug: zvesto in vdano je služil njegovo carsko veličanstvo, branec domovino pred sovražniki. Od tedaj ima kapetan Polovcev rad toploto, tople klobučevinaste škornje.

GOVOR O LITERATURI*

MAKSIM GORKIJ — D. J A V E R

Vloga delovnih procesov, ki so vertikalno žival spremenili v človeka in ustvarili prve začetke kulture, ni bila še nikdar tako vsestransko in globoko raziskana, kakor to zasluži. To je naravno, ker tako raziskovanje ni v interesih izkoriščevalcev dela, ki spreminjajo energijo množic kakor nekakšno surovino v denar in ki bi v danem primeru slednjič ne mogli več poviševati vrednosti surovin. Že od najstarejših dob, od časov, ko so se ljudje razdelili na gospodarje in sužnje, so ti eksploatatorji dela izkoriščali in še izkoriščajo živo silo delovnih množic tako, kakor mi izrabljamo mehansko silo vodnih tokov. Prvotne ljudi so zgodovinarji prikazovali kot filozofirajoče idealiste in mistike, kot tvorce bogov in iskatelje »življenjskega smisla«. Prvotnemu človeku so pripisovali razpoloženje Jakoba

* Govor na moskovskem pisateljskem kongresu.